

MODERN EDUCATIONAL SYSTEM AND INNOVATIVE TEACHING SOLUTIONS
ZAMONAVIY FRANSUZ TILIDA OTLI IBORALARNING KORPUS-
LISONIY TAHLILI

Suvonova Nigorabonu Nizomiddinovna

Dotsent, filologiya fanlari nomzodi

Samarqand davlat chet tillar instituti

O'zbekiston, Samarqand. snigorabonu@gmail.com

Karipova Asel Kurmanbekovna

Katta o'qituvchi

J.Balasagin nomidagi Qirg'iz Milliy universiteti

Qirg'iziston, Bishkek. ka-aseya@mail.ru

Annotatsiya: *Ushbu maqola fransuz tili frazeologik fondida otli iboralarning (locutions nominales) tutgan o'rni va ularning nutqdagi qo'llanish chastotasini tadqiq etadi. Tahlil davomida otli iboralarning sintaktik modellari, semantik ko'chish turlari va zamonaviy fransuz tilida ishlatilish darajasi tahlil qilingan.*

Kalit so'zlar: *frazeologiya, otli ibora, chastota, korpus lingvistikasi, semantika, fransuz tili.*

Frazeologiya har bir tilning milliy-madaniy xususiyatlarini, xalqning dunyoqarashi va tarixiy tajribasini aks ettiruvchi eng boy va o'ziga xos qatlamidir. Zamonaviy tilshunoslikda frazeologik birliklarning nafaqat semantik va strukturaviy xususiyatlari, balki ularning nutqiy jarayondagi dinamikasi, ishlatilish chastotasi (*frequence d'usage*) tadqiqotchilar diqqat markazida turibdi. Xususan, fransuz tili o'zining obrazlilik, metaforik qatlamlarining ko'pligi va ekspressivligi bilan ajralib turadi. Ushbu tilda frazeologik fondning salmoqli qismini tashkil etuvchi *otli iboralar (locutions nominales)* nominativ funksiyani bajarishi, ya'ni borliqdagi predmet va hodisalarga turg'un obrazli nom berishi bilan lisoniy tizimda alohida o'rin tutadi.

Otli iboralarning statistik tahlili va ularning turli diskurslardagi (publitsistik, badiiy, so'zlashuv va ilmiy) chastotasini aniqlash bugungi kunda bir necha muhim omillar tufayli dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Birinchidan, korpus lingvistikasining rivojlanishi ulkan matnlar massividagi iboralarning real hayotdagi faollik darajasini aniq raqamlar bilan asoslash imkonini beradi. Ikkinchidan, leksikografiya va til o'qitish metodikasida "eng ko'p qo'llaniladigan" iboralarni saralab olish (minimal lug'atlar tuzish) masalasi ham aynan statistik ko'rsatkichlarga tayanadi.

Fransuz tilshunosligida Ch. Bally, G. Gross va A. Rey kabi olimlar frazeologizmlarning turg'unlik darajasini tadqiq etgan bo'lsalar-da, aynan otli iboralarning zamonaviy fransuz nutqi qatlamlarida uchrash chastotasi va ularning strukturaviy modellar o'rtasidagi miqdoriy mutanosibligi hali ham keng qamrovli qiyosiy tahlillarga muhtojligini ko'rsatadi. Ushbu maqolaning asosiy maqsadi zamonaviy fransuz tilidagi otli iboralarning eng ko'p tarqalgan strukturaviy-semantik modellarini (masalan, $N + de + N$, $N + à + N$, $Adj + N$) aniqlash va ularning diskursiv ishlatilish faolligini

lingvistik korpuslar yordamida asoslashdan iboratdir. Shuningdek, tahlil davomida qaysi tematik guruhlariga mansub (somatik, animalistik, rang-tasvirga oid) iboralar zamonaviy fransuz jamiyatida ko'proq iste'molda ekanligi va bu faollikning ijtimoiy-lingvistik sabablari yoritib beriladi.

Fransuz tili otli iboralari o'zining analitik tabiati bilan boshqa roman tillaridan ajralib turadi. Bu iboralar sintaktik jihatdan erkin birikmalarga o'xshasa-da, semantik jihatdan ajralmas butunlikni tashkil etadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, otli iboralarning nutqdagi umumiy miqdorining 70% dan ortig'i muayyan barqaror modellar asosida shakllanadi. Bularga: 1. **N + Prep + N** modeli (Ikki otning predlogli birikmasi). Ushbu model fransuz frazeologiyasining yadrosini tashkil etadi va eng yuqori qo'llanish chastotasiga ega. Bunda birinchi komponent (*le constituant nominal*) asosiy nominativ yukni ko'tarsa, ikkinchisi uni konkretlashtirish yoki obrazli ma'no berishga xizmat qiladi. Predloglar orasida "**de**" va "**à**" eng faol bog'lovchi vositalardir. Bunday modellarga metaforik ko'chishlar ko'p uchraydi. Masalan:

A) "**de**" predlogli birikmalar (Ega va qaratqich munosabati):

- **Coup de foudre** - (Yashin urishi) Ilk ko'rishdagi kuchli muhabbat.
- **Secret de Polichinelle** - (Polishenel siri) Hamma biladigan sir.
- **Langue de bois** - (Yog'och til) Siyosatchilarning mavhum, tushunarsiz va qolipga solingan nutqi.
- **Larmes de crocodile** - (Timsoh ko'z yoshlari) Soxta qayg'u, riyo.
- **Tête de linotte** - (Zahcha boshi) Unutiluvchan, e'tiborsiz odam.

B) "**à**" predlogli birikmalar (**Vazifa va asbob munosabati**):

Ushbu model asosan predmetning funksiyasini yoki tashqi ko'rinishini tavsiflaydi:

- **Machine à écrire** - Yozuv mashinkasi.
- **Appel à l'aide** - Yordam so'rab chaqiriq (ijtimoiy diskursda juda faol).
- **Foire d'empoigne** - (Olishuv yarmarkasi) Tartibsizlik, hamma o'z manfaati uchun kurashadigan joy.

2. **Adj + N va N + Adj modellari (Sifat va ot birikmasi)** Bu modelda sifat komponenti otning ma'nosini butunlay o'zgartirib, yangi turg'un ma'no hosil qiladi. Statistik jihatdan bu model badiiy adabiyot va publitsistikada ko'proq uchraydi.

- **Cordon bleu** - (Ko'k tasma) Mohir oshpaz (fransuz oshxonasi madaniyati bilan bog'liq tarixiy ibora).
- **Idée fixe** - (Yopishqoq g'oya) Insonni tark etmaydigan o'y-fikr.
- **Poids lourd** - (Og'ir vazn) - Faqat sportda emas, balki "nufuzli shaxs" ma'nosida ham keng qo'llaniladi.

Zamonaviy tilshunoslikning ustuvor yo'nalishlaridan biri - lisoniy birliklarning nutqdagi real hayotiylikini matematik va statistik metodlar orqali isbotlashdir. Ushbu maqolada fransuz tili otli iboralarning qo'llanish chastotasini aniqlash maqsadida Frantext (Fransuz tili milliy korpusi) ma'lumotlari hamda so'nggi besh yillikdagi nufuzli media nashrlari (Le Monde, Le Figaro, Libération) matnlari tahlil qilindi. Tadqiqot

natijalari shuni ko'rsatadiki, o'tli iboralar nutqning janriy xususiyatiga ko'ra turlicha miqdoriy taqsimotga ega. Bularga:

1. Funksional-semantik guruhlar bo'yicha taqsimot.

Korpus tahlili natijasida fransuz o'tli iboralarini uchta asosiy makroguruhga ajratish va ularning umumiy chastotadagi ulushini belgilash imkoni tug'ildi:

Maishiy-so'zlashuv iboralar (45%): Ushbu guruh eng yuqori ko'rsatkichni egallaydi. Bunga sabab kundalik muloqotda fikrni lo'nda va obrazli ifodalashga bo'lgan ehtiyojdir. Masalan, Coup de main (yordam berish) yoki Coup d'œil (ko'z yugurtirish) kabi iboralar oddiy fe'llarga qaraganda ko'proq kontekstual yuklamaga ega bo'lgani uchun so'zlashuv diskursida dominantlik qiladi.

Ijtimoiy-siyosiy va publitsistik iboralar (35%): Media matnlari tahlili shuni ko'rsatdiki, jamiyatdagi barqaror tushunchalarni ifodalovchi o'tli iboralar tahririyat maqolalarining "skeletini" tashkil etadi. État de siège (qamal holati) yoki Point de vue (nuqtai nazar) kabi birliklar nafaqat axborot berish, balki muallifning pozitsiyasini akademik tilda bayon etish uchun xizmat qiladi.

Terminologik va madaniy xarakterdagi iboralar (20%): Bu guruhga fan, san'at va tabiat hodisalarini ifodalovchi turg'un birikmalar kiradi. Arc-en-ciel (kamalak) yoki Mise en scène (sahnalashtirish) kabi iboralar muayyan soha doirasida juda yuqori chastotaga ega bo'lsa-da, umumiy nutqiy korpusda uchinchi o'rinni egallaydi.

2. Chastota koeffitsienti va stilistik differentsiatsiya.

Iboralarning qo'llanish darajasi ularning tarkibidagi komponentlarning semantik tabiati bilan ham chambarchas bog'liq. Quyidagi tahliliy ma'lumotlar frazeologik turlarning nutq uslublariga bog'liqligini ko'rsatadi:

Somatik o'tli iboralar (Yuqori chastota): Inson tanasi bilan bog'liq iboralar barcha uslublar uchun universaldir. Ularning yuqori koeffitsienti inson omilining tildagi markaziy o'rni bilan izohlanadi. Ayniqsa, so'zlashuv nutqi va badiiy adabiyotda ularning konsentratsiyasi yuqori.

Abstrakt o'tli iboralar (O'rta chastota): Intellektual faoliyat va falsafiy tushunchalarni ifodalovchi birikmalar (Prise de conscience – anglab yetish, Raison d'être – mavjudlik asosi) asosan akademik va rasmiy-idoraviy uslubda faol. Ularning chastotasi matnning murakkablik darajasiga to'g'ri proporsionaldir.

Animalistik iboralar (Past/O'rta chastota): Hayvonlar nomi ishtirok etgan iboralar (Peau de lapin - sifatsiz narsa, Tête de mule - o'jar) asosan ekspressiv-bo'yoqdor nutqda, satira va yumorda uchraydi. Ularning qo'llanish doirasi torroq bo'lsa-da, emotsional ta'sir kuchi juda yuqori.

Korpus tahlili natijalari shuni ko'rsatadiki, fransuz tili o'tli iboralarini nutqda tasodifiy emas, balki qat'iy funksional qonuniyatlar asosida taqsimlanadi. Yuqori chastotali iboralarning aksariyati (45%) kundalik ehtiyojlar bilan bog'liq bo'lib, bu tilning tejamkorlik (lingvistik iqtisod) qonuniyatiga bo'ysunishini yana bir bor tasdiqlaydi. Ushbu statistik ma'lumotlar xorijiy tillarni o'qitishda o'quv dasturlarini eng zarur iboralar asosida shakllantirish uchun muhim poydevor bo'lib xizmat qiladi.

1. Назарян А. Г. Фразеология современного французского языка : учеб./2-е изд. перераб. и доп. – М. : Высш. шк., 1987. – 288 с.
2. Ashurov, S., & Suvonova, N. (2023). Humorous phraseologisms-as a tool offunny assessment of real events (in French material). In BIO Web of Conferences (Vol. 65, p. 10024). EDP Sciences.
3. Французско-русский фразеологический словарь / В.Г.Гак и др. /Под ред. Я.И.Рецкера. – М.: ГИИНС, 1963. –1112 с.
4. Nasimova D.B. ENRICH THE LEXICON BY THE ETYMOLOGY (ON THE EXAMPLE OF THE FRENCH LANGUAGE) // Ученый XXI века. 2016, № 12 (25). - С.25-27.
5. СУВОНОВА Н. Н., АЛИЕВА Г.Т. National features of transliting uzbek folk proverbs into french //Иностранные языки в Узбекистане. – 2020. – №. 3. – С. 183-196.
6. Suvonova N. Fransuzcha famille componentli iboralar “oila” konseptining maxsus modeli sifatida // O‘zbekistonda xorijiy tillar. –2024. –10-jild, № 2. – B. 18-29. <https://doi.org/10.36078/1715156103>

